

використання у навчально-виховній роботі; складати сценарії, розробляти виховні заходи на матеріалі українського пісенного фольклору; творчо підходити до вибору форм і методів виховної роботи засобами народної пісні, адекватних її змісту та завданням; виразно виконувати народнопісенні твори або добирати фонограму, користуючись ТЗН; робити найпростіше аранжування, адаптувати пісню для дитячих хорових колективів різних типів, створювати нескладний акомпанемент; здійснювати порівняльний аналіз виконавських інтерпретацій народних пісень; організовувати музично-вербальне спілкування у процесі роботи з українською народною пісню; створювати установку на сприймання та залучення школярів до різних видів музично-творчої діяльності на їх основі; формувати позитивне естетичне ставлення до українського пісенного фольклору, викликати інтерес до виконання і слухання народної пісні; встановлювати стосунки співробітництва, співтворчості та "надихаючого управління" [2, 98] в процесі проведення виховної роботи на матеріалі народнопісенної творчості; використовувати мета-, інтра- та інтерпредметні зв'язки у навчально-виховній роботі народнопісенними засобами; аналізувати результати виховної діяльності та здійснювати її корекцію тощо.

Програма спецкурсу дозволяє певну варіативність його змісту в залежності від рівня підготовленості студентів, особливостей етнокультури певного регіону, а також від появи нової інформації та нового педагогічного досвіду виховної роботи в початковій школі засобами українського пісенного фольклору. Впровадження курсу у процес фахової підготовки майбутніх вчителів, на нашу думку, не лише позитивно позначиться на засвоєнні й відпрацюванні їхніх знань, умінь та навичок виховної роботи, але й сприятиме формуванню у студентів професійної спрямованості, потреби у побудові власної виховної діяльності на засадах народознавства, що є найвагомішим очікуваним результатом їхньої підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Моделирование деятельности специалиста на основе комплексного исследования / Под ред. Е.Э.Смирновой. – М.: Изд-во ЛГУ, 1984. – С.5.
2. Скульський Р.П. Підготовка майбутнього вчителя до педагогічної творчості: Монографія. – К.: Вища школа, 1992. – С.98.

Василь Доронюк

СТРІЛЕЦЬКІ ТА ПОВСТАНСЬКІ ПІСНІ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Утвердження України як держави ставить на порядок денний надзвичайно важливе і невідкладне завдання – виховання свідомого громадянина, патріота рідної землі. Виконання цього завдання лягає й на вчителя музики, вчителя-патріота, який свідомо ідентифікує себе з українською державою і відповідно впливає засобами музичного мистецтва на патріотичне виховання учнівської молоді, у зміст якого вкладається пісенна творчість українського народу, яка виникла в історичні періоди змагань за свою незалежність. До такої творчості відносяться стрілецькі й повстанські пісні.

Проблема широкого використання пісень січового стрілецтва та УПА в педагогічному процесі вищої школи – одна з актуальних проблем духовно-культурного відродження. Ці пісні складають один із пластів української пісенної культури, який повинен використовуватися з метою підготовки учителя музики до патріотичного та національного виховання учнівської молоді. Проте їх використання, на жаль, обмежене у педагогічному процесі на факультетах, де готують учителів музики. Це пояснюється тим, що педагоги мало обізнані зі скарбиною музичної культури періоду визвольної боротьби.

Пісні українських січових стрільців (УСС) створювалися людьми, які прагнули волі і державності. Тому авторство багатьох творів невідоме. Історія зберегла імена братів Богдана і Левка Лепких, Кирила Трильовського, Романа Купчинського, Михайла Гайворонського, Михайла Кураха, що були січовими стрільцями і створили чимало пісень, які стали золотим фондом пісенної творчості українського народу. До обробки стрілецьких пісень звертались такі корифеї музичної культури, як Микола Леонтович, Кирило Степенко, Станіслав Людкевич, Євген Козак, Микола Колесса, Олександр Кошляк, Борис Кудрик та ін. Вони відточували їхні грані, оздоблювали звукову палітру і повертали народу дорогоцінний діамант.

Поразка у визвольних змаганнях 1917–1920 р.р. і втрата української державності обумовила нові форми боротьби за національну ідею, але пісня продовжувала бути зброєю в боротьбі за свободу.

Так, Михайло Гайворонський створив пісню "Їхав стрілець на війноньку" 1915 року під час боїв у Тудинці над Стрипою коло Соснова (тепер Терехівського району на Тернопільщині). Тоді ж була їм написана пісня-реквієм "Коли ви вмирали" і "Журавлі" на слова Богдана Лепкого, яку співали над могилами полеглих січовиків (ця традиція дійшла до наших днів). Ці пісні розповідають про криваві бої, грікі поразки, численні втрати. Їх провідний мотив смерті простежується у багатьох стрілецьких піснях: "Засумуй трембіто", "Заквітчали дівчатовька", "Коли ви вмирали", "За Україну" та ін. Самопожертва в ім'я волі і незалежності України втілена у стрілецькому гімні "Ой у лузі червона калина", написаному поетом, музикознавцем Степаном Чернецьким.

Традицію боротьби продовжили пісні воєнків Української повстанської армії, організованої українськими націоналістами під проводом Степана Бандери, Романа Шухевича та інших проводирів. Пісня стала зброєю в боротьбі за національне визволення. Її автори гинули на полях битв, підірвалися гранатами в кривках, їх розстрілювали фашисти і "брати-визволителі" на очах матерів і коханих, на них зводили наклепи, а віршів і пісень здолати ніхто не зміг. Вони прийшли до нас крізь час у формі балад, пісень, колад, плачів, веснянок тощо. Повстанські пісні продовжили тематику стрілецьких, підпорядковуючи їх єдиній меті – здобути волю українському народу, незалежність для держави. У царині повстанської пісні (УПА) працювали Остап Бобихевич, Юрій Лаврівський, Омелян Пleshкевич, Іван Повелячек, Богдан Кравців, Богдан Нижанківський, Василь Шультз, які з вірою у відродження України видали "Співаник УПА" [1], а художник Мирон Білянський графічно оздобив його. Ними було впорядковано 65 пісень, записаних від воєнків УПА, які здійснили у 1947–1948 роках рейд у Західну Європу. Видаючи "Співаник УПА" у 1950 році, упорядники писали: "У цих піснях уже виимальовуються величні обриси майбутньої вільної, соборної і могутньої Української Держави" [1, 6].

У процесі підготовки учителя музики до патріотичного та національного виховання у школі найскладнішою проблемою педагогічної науки та навчально-виховної практики завжди був і залишається зміст освіти у вищих навчальних закладах. Постає питання: на яких музичних творах, художніх образах і творчості яких композиторів здійснювати цю підготовку? Крах заделогізованої комуністичної системи навчання та виховання відкинув обов'язкові музичні твори "про воєнків" та "жерівку і спрямовуючу". На їх місце було включено стрілецькі та повстанські пісні нашого народу. Брак нотної літератури, аналізу композиторської спадщини, відновлення забутих імен композиторів, постів, виконавців спричиняв труднощі для вчителів шкіл та викладачів вузів. Проте в цей період було проведено ряд досліджень творчості цілої плеяди композиторів. Цьому послужилися Василь Подуфалій (збірки "Повік не зів'яне" [2], "Молоді літа" [3]), Петро Чоловський ("Пісні українських січових стрільців" [4]), С.В.Ковальчик, П.В.Гушоватий ("Нам пора для України жить"[5]), Роман Долчук ("Зродились ми"[6]) та ін. Ряд збірок і окремих творів було перевидано із скарбниці української діаспори. Завдання учителя музики і викладача вищого навчального закладу полягає в тому, щоби залучити дані музичні твори у процес навчання і виховання як школярів, так і майбутніх учителів.

Нами був здійснений експеримент з учнями 5-8 класів у школах м.Івано-Франківська (в дослідженні брало участь 190 учнів). На першому етапі експерименту ставилось завдання з'ясувати, наскільки школярі знають українські народні пісні, пісні січових стрільців та воєнків УПА. З цією метою учням пропонувалися для слухання пісні вказаної тематики та пісні композиторів-естрадаїстів.

Назва твору	Отримані результати	
	К-сть	%
1. Народні пісні: а) "Їхав, їхав козак містом"	34	35
б) "Ой, погід гай зелененький"	48	50
2. Пісні українських композиторів		
а) "Зоре моя вечірня" сл.Т.Шевченка, муз.Я.Степового	32	33
б) "Їхав козак за Дунай" сл. та муз. С.Климовського	58	60
3. Стрілецькі та повстанські пісні		
а) "Гей, видно село" сл.Б.Лепкого, муз. Л.Лепкого	30	32
б) "Як ми йшли до бою – народна пісня"		
4. Пісні сучасних композиторів		
а) "Червона рута" сл. та муз. В.Івасюка	78	82
б) "При долині мак цвіте" сл. та муз. О.Деменка	86	89

Вивчення результатів дослідження засвідчили, що школярі найбільше захоплюються піснями сучасних композиторів, дещо менше – народними і дуже мало – стрілецькими та повстанськими.

Крім цього учням ставились такі запитання: "Які пісні УСС та УПА Ви знаєте?"; "Які з них Вам подобаються і чому?"; "Які історичні події в них відображені?".

З метою створення емоційного настрою, який би особливо сприяв вивченню пісень, музично-естетичному розвитку школярів, проводились екскурсії до краєзнавчого музею, апаровувались могили січових стрільців та воїнів УПА, організовувались зустрічі з учасниками історичних подій тощо.

Константууючий експеримент засвідчив, що учні слабо знають пісні січових стрільців та УПА, недостатньо вміють пов'язати знання історії нашої держави з пісенною творчістю. Це дозволяє зробити висновок, що ці музичні твори мало використовуються на уроках і практичних заходах, що й підтверджує аналіз навчальних і робочих програм із музики в школі. Лише 3% пісенного репертуару заданого циклу вивчається на уроках музики. Дещо ширше цей репертуар використовується у позакласній роботі (5%), зокрема, у заходах такої тематики: "Ой, роде наш красний", "Мої земляки в боротьбі за волю України", "Вічна їм пам'ять", "Коли ви вмирали", "Гей, там на горі Січ іде", "Розпрощався стрілець" та ін.

Якщо в контрольних групах вивчення пісень проводилось згідно з традиційною методикою (слухання музичного твору, розумування тексту й мелодії та хорове виконання в класі), то в експериментальних - вона удосконалювалась завдяки знайомству з тими чи іншими даними про авторів; розповідям про історичні події, відображені у творах; ретельному аналізу засобів музичної виразності; підготовці до виконання пісні у тій чи іншій життєвій ситуації. У ролі дидактичного матеріалу найчастіше виступали такі пісні: "Гей, там на горі Січ іде" К.Трильовський; "Коли ви вмирали" М.Гайворонський; "Видаш брате мій" Л.Лелкий; "За Україну" М.Вороний; народна коляда "Смутний вечір, святий вечір".

Після проведення формуючого експерименту в контрольній та експериментальній групах здійснювався педагогічний зріз. Передбачалися відповіді школярів на такі питання: "Хто такі були січові стрільці та воїни УПА?", "Яка їхня роль у боротьбі за незалежність України?", "Назвіть авторів січових та повстанських пісень", "Назвіть декілька улюблених пісень, у яких відображені подвиги воїнів УСС та УПА", "Чим вибраний музичний гвір найбільше подобається?".

Порівняльні дані

№ п/п	Рівні сформованості	Експериментальна група		Контрольна група	
		Кількість	%	Кількість	%
1.	Високий	62	64	32	24
2.	Середній	18	19	34	37
3.	Низький	16	17	38	39
	Всього	96	100	94	100

Паралельно було вивчено проблему використання репертуару срілєцьких і повстанських пісень у робочих програмах студентів III-IV курсів музичного факультету Прикарпатського університету ім. Стефаніка. Впродовж 1996-97 та 1998-98 н.р. опрацьовано робочі програми з дисциплін "Диригування", "Постановка голосу", "Хоровий клас", де у якості дидактичного матеріалу використовувались стрілецькі та повстанські пісні.

Вивчення показало, що лише 29 із 78 студентів включило пісні періоду визвольної боротьби в Україні до своїх робочих програм. Усне опитування викладачів виявило, що головною перешкодою у використанні цього репертуару в процесі підготовки учителя музики до роботи у школі є відсутність хрестоматій і збірок пісень УСС і УПА з добротною розробкою аранжировок та акомпанементів. Кращий результат показав аналіз репертуару хорових класів стаціонарної та заочної форми навчання, 12% якого становлять твори УСС та УПА.

Педагогічний зріз в експериментальній та контрольній групах під час проведення педагогічної практики студентів у загальноосвітніх школах, гімназіях і ліцеях показав, що на уроках цей репертуар використовується у незначній кількості (8%). І тільки у позакласній роботі ці твори займають більш вагоме місце (17%). Ці дані приводять до висновку, що підготовка учителів музики до патріотичного та національного виховання через пісенну творчість січових стрільців і УПА вимагає суттєвого переосмислення. З огляду на це позитивним прикладом постав досвід шкіл Прикарпаття і Галичини, який засвідчує широке запровадження стрілецького та повстанського пісенного репертуару.

Таке блискавичне і лавноподібне входження стрілецького і повстанського репертуару в педагогічний обіг у загальноосвітній і вищій школі зумовив ряд педагогічних проблем:

- у процесі навчально-методичного застосування означеного репертуару проігноровано особливості музичного сприйняття стрілецьких і повстанських пісень різними віковими категоріями дітей;
- відсутнє наукове обґрунтування педагогічної доцільності використання даного репертуару;

ПИТАННЯ МУЗИЧНО–ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

- не завжди усвідомлюються реальні освітньо-виховні можливості стрілецьких та повстанських пісень;
- відсутні навчально-методичні розробки використання зазначеного пісенного репертуару в процесі музичного виховання шкільної молоді.

Ці та інші допущені помилки у вивченні стрілецького та повстанського пісенного репертуару в школі вимагає корекції змісту освіти на музичних факультетах, а саме:

- розробки основних науково-методичних позицій вивчення цього репертуару згідно з віковими категоріями школярів;
- включення ряду творів цього репертуару у педагогічний обіг з диригування та вокалу;
- збагачення методики патріотичного та національного виховання вивченням творчості композиторів, що творили стрілецькі та повстанські пісні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Співаки УПА . – Видання Закордонних частин Організації Українських Націоналістів і Братерства Вояків УПА ім. Св. Юрія Переможця. – Мюнхен, 1950. – С. 162
2. Повік не зів'яне. – Тернопіль, 1990.
3. Молоді літа. – Тернопіль, 1997.
4. Пісні українських січових стрільців. – Івано-Франківськ, 1994.
5. Нам пора для України жити. – Дрогобич: Відродження, 1991.
6. Зродились ми. – Івано-Франківськ – Тисмениця, 1995.